

Katariina Vuori

Pikistä saarta kellumassa – Haahuileva flaneeraus vetisen liminaalitalan tutkimusmenetelmänä

Pajakatu laskeutuu pieneen rantasuvantoon. Siellä pötköttelee kolme venettä; liekö ne viettävät vapaapäivää vai ovatko jo jääneet eläkkeelle. Aamukymmeneltä suisto on tyyni taivaan peili, vihreää ja savunsinistä, kuin yhteinen uni. Kiipeän alukseni kyytiin ja alan ajelehtia. Rantaprofiili on jäiden veistämä ja loiva, ja vesi, joka Pikisaarta ympäröi ja tekee siitä saaren, on laihan teen väristä. Sitä on pitkään vain aivan ohuesti, niin että sen läpi suodattuva valo tavoittaa pohjan nopeasti.

Oulun keskustan kupeessa olevalle Pikisaarelle on helppo päästä: sille johtaa kolme siltaa. Kaksi niistä on kevyenliikenteenväyliä, yksi sallii autotkin.

Ensimmäinen kiinteä siltayhteys saarelle rakennettiin 1942–1944 (Krogius 2021: 54). Nyt salmien ylle kaareutuvia kulkuväyliä on kolme. Rommakonselän yli kulkevan kevyenliikenteenväylän alkupää on Oulun keskustassa Vänmanninsaarella, niin kutsutussa vanhassa monumentaalikeskuksessa. Harmaabetoniset, laatikkomaiset Oulun teatteri ja Oulun pääkirjasto ovat kuin porttipylväinä sillalle. Toinen, Pikisilta, yhdistää Pikisaaren ja urheilukentästään tunnetun Raatinsaaren. Kolmas väylä ja silloista tuorein, Korkeasaarensilta, vie Pikisaarelta Hieta- saareen.

Pumppaan lautani täyteen ilmaa Pikikadun päässä (kuva 1). Aloitan kelluvan ekskursioni elokuisena keskiviikkona saaren etelärannalta, josta on näkymä Oulun keskusta, jokisuistoon ja Nuottasaareen; siellä pitkät, hontelot piiput röyhtäilevät höyryjään ilmakehään. Saaren kaupunginpuoleinen itäosa on tiiviisti rakennettua: 1800-luvun puutaloja, jotka alkujaan olivat työntekijöiden asuintaloja, sekä myöhemmin, tällä vuosituhannella rakennettuja omakotitaloja ja entisiin teollisuusrakennuksiin saneerattuja rivitalomaisia, moderneja asuntoja; sellaisia, joiden lasitetut terassit somistetaan merellisillä ja rustiikkisilla asioilla ja jääkaapissa on aina kylmänhuurteista valkoviiniä. Heti keskustas-

ta tulevan sillan vieressä on Sokeri-Jussin Kievari, punamullan värinen kaksikerroksinen ja roteva hirsirakennus.

Tehdään heti alkuun selväksi se, että suppaaminen on tälle maan ja veden liminaalitalaan suuntautuvalla impulsiiviselle inventointiekskursiolle harhaanjohtava nimi. SUP on lyhenne sanoista stand up paddleboard, mutta minä olen huojuva ja horjuva ihminen, ja siksi laudassani on kajakkimaisen melomisen mahdollistava istuinlärpäke (kuva 2). Minulla ei ole ennalta laadittuja tutkimuskysymyksiä, joihin etsin vastauksia. Eihän tämä olisi seikkailu, jos sellaisia olisi. Teoreettisena lähtökohtana toimii (elämään yleisestikin) sopiva epämääräisyys ja joustavuus, sallivuus siihen, että paikka ja aika saavan näyttäytyä sellaisena kuin ovat, 'articulate themselves upon encounter' (Pétursdóttir & Olsen 2018: 99). Epämääräisyys ulottuu myös kokeilun johtopäätöksiin: ei ole valmiita vastauksia. Lukijan tehtäväksi jää pohtia, mitä merkitystä tällä kokeilulla on. Millainen kuva liminaalitalasta piirtyy.

Tutkimusmenetelmäni luonnehtii parhaiten haahuilu, flaneeraus. Flaneeraaminen tarkoittaa kulkemista yksin, ilman tietoista päämäärää. "Olennaista on hidas mutta utelias olemisen tapa, jossa flaneeraaja tarkkailee ympäristöään moniaistisesti. Flaneeraaja ottaa vaikut-

Kuva 1. Pikikatu.

teita ympäristöstään ja liukuu sen johdattamana tilanteesta toiseen. Flaneeraus on siis eräänlaista ajelehtimista, hetkessä ja tilanteessa viipyilyä sekä vapaata assosiaatiota” (Hautio 2025: 19; ks. myös Boutin 2014). Retkeni jälkeen huomaan, että jotain vastaavaa on tehty muual-
lakin (ks. Baker 2021), tosin enemmän strukturoidusta ja vähemmän
leväperäisistä ja flaneeraavista lähtökohdista.

Käärin lahkeeni ja työnnän lättänän venhoni ihmeen lämpimään ve-
teen.

Potkaisen pohjasta vauhtia ja lähden ajelehtimaan.

Eteläranta

Mela näykkii vettä, ja hetkessä tunnen olevani kauempana kuin oikeas-
ti olen. Autojen sivupeileissä saattaa lukea teksti ”objects in the mirror
are closer than they appear”. Nyt sama silmänpääntötempu tapahtuu
paitsi etäisyyden, myös ajan suhteen: jotenkin ihmeellisesti tämä vesi,
joka haahuilevalla ja epämääräisellä logiikallani on kiertänyt maapal-
lolla miljardeja vuosia eri olomuodoissa, joka on juottanut alkumetsiä,

Kuva 2. Flaneeraus alkakoon.

kuullut dinosauruksen munan halkeavan, haistanut Homo sapiensin ja neandertalin rakastelun, on nyt allani ja ihollani. Leijun nestemäisessä illuusiassa, jossa melkein mikä vain on samanaikaisesti läsnä ja mahdollista.

Ulpukanlehdet kaakeloivat vedenpinnan kirkkaan vihreäksi. Olen melonut alukseni kymmenen metrin päähän rannasta ja joudun melomaan vielä kauemmaksikin, sillä sakeana kahiseva järviruokakasvusto estää pyrkimykseni pysyä maan ja veden vuoropuhelun kuiskausvyöhykkeellä. Opini nopeasti, että järviruoko ja kivet viihtyvät yhdessä. Ruovikko isoine murikoineen muodostaa pitkän kielekkeen. Kun se loppuu, muuttuu pohja tomuiseksi ja kaljuksi. Se on kuin kokolattiamattoa, joka oli 1970-luvulla lapsuudenkotini olohuoneessa, makuuhuoneissa ja rappusissa. Onko kivet raivattu joskus pois, niin että saadaan luotua turvallinen rantautumispaikka?

Aika ja päättäväinen ryteikkö estävät minua näkemästä sen, mitä tästä olisi joskus nähnyt: tuotantoa, rehkimistä, raatamista ja siihen liittyvän savupiipuista alati nousevat sauhut, naurun, suuhun työnnetyn vellilusikan, ruusunnupun avautumisen. Viileyden, kun paljas jalka astuu kaksisataa vuotta sitten veteen paikassa, jossa nyt, elokuussa 2025 kulkee nainen luppakorvaisen, hiekkapolun reunoja keskittyneesti nuuskuttavan koiran kanssa. Kun Oulun kaupunki perustettiin vuonna 1605, oli merenpinta nelisen metriä korkeammalla kuin nyt.

Kartta 1. Nymanssonin kartta vuodelta 1804. Maankohoamisen ja salmien täyttämisen myötä saaret ovat myöhemmin sulautuneet yhteen. (Nymansson ja *8/- - a. KAH).

Nykyinen Pikisaari on kollaasi useammasta yhteen sulautuneesta saaresta, joista suurimmat on merkitty vuoden 1804 karttaan nimillä Pikisaari, Korkeasaari, Matalasaari, Kokkosaari ja Sikusaari (kartta 1). Maankohoamisen, ja myöhemmin myös suunnitelmallisen salmien täyttämisen myötä lämpäreet ovat sulautuneet yhdeksi. Laivoista tyhjennetyt painolastit eli paarlastit sekä Korkeasaarella sijainneen sahan puru ovat muovanneet saaren maisemaa, kokoa ja rantalinjaa. Hitaasti ja vaihkeaisesti jääkauden painama kamara elpyy; koko suistoalue on ajan saatossa madaltunut, ja siellä täällä uudet hiekkasärkät nousevat kaljuina lakina aaltojen yläpuolelle. Jos osaisi katsoa oikein tarkasti, jo illalla maisema olisi toisenlainen, ja mikä aiemmin oli vielä vedenalaista, onkin auringon laskiessa jo maanpäällistä.

Minna Huotion (2025: 20) mukaan flaneeraamalla ja joutilaisuudella voi päästä käsiksi heikkoihin signaaleihin, jotka ovat aikaisia merkkejä jostain tulevasta, uudesta ilmiöstä. Mutta ajelehtimalla voi päästä myös menneisyyden merkkeihin (kuva 3). Ymmärtää, että mikä on tapahtunut joskus, on tapahtuva myös uudelleen.

Kuva 3. Jos istuisin ja kelluisin tässä 1950-luvulla, näkisin ehkä konepajan johtajan pihalla kasvavat omenapuut, ja jos malttaisin odottaa hämärän laskeutumista voisin tarkkailla, kuinka saaren naperot hiippailevat pihistämään hädin tuskin kypsiä hedelmiä. He eivät malttaneet enkä malta minäkään, vaan suuntaan lautani tylpän kokan kohti länttä.

Parin, kolmenkymmenen metrin päässä rannasta vettä on metrin verran. Hoikkien, sormenpituisten kalojen parvi sukkuloi kivien lomassa. Pyöreähkö kivet ovat keilapallon kokoisia ja sitä suurempia: voivatko ne sittenkin olla lastittomina tulleiden alusten painolastikiviä? Yritän löytää piikiveä, joka vierasperäisenä kivilajina on varma merkki liikumisesta, mutta kaikki pinnanalainen on samaa pörröistä, kaurapuuron väristä laskeumaa. Linnut tirsкуvat, västäräkki tekee loivan pudotuksen veden pintaan. Viriävä tuuli huojuuttaa järviruokoa, kaupungista kuuluu mekaanista jumputusta ja kolketta, tööttäys, lämmin tuuli käy etelälounaasta. Olo on kevyt, tuntuu kuin ei olisi oikein missään, ei menossa minnekään. Tältäkö tuntui, kun olin sikiö; tai huolettomana limanuljaskana rikinkatkuisessa alkumeressä; tai se otus, joka jäi veteen empimään, kun pioneerit jo kynsivät evillään maihinnousupaikkaa kohti tuntematonta, jolla kukaan ei ollut vielä koskaan käynyt: pieni henkäys ihmiselle, valtava hengenveto evoluutiolle?

Tuulenvire puskee alustani kohti rantaa, mutta tiheä rantakasvillisuus estää: olen kahden tahdonsuunnan välissä, kumpikaan elementti ei huoli minua (kuva 4). Puiden lomasta pilkahtaa oranssi kivirakennus

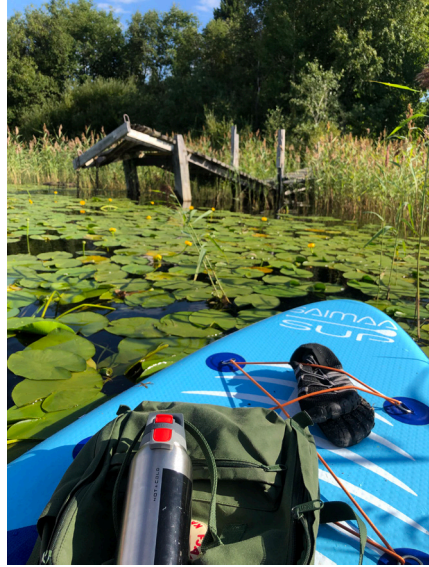

(kuva 5). Notkahtanut laiturin kutsuu aamukahville (kuva 6). Kaikki muu on ajan ja veden pyöristämää, mutta ruovikos-
sa piileksivä kärkkäästi pyramidin muotoinen kiinnityspoiju muistuttaa, että tälläkin hetkellä tämä planeetta kiittää avaruudessa tolkutonta vauhtia (kuva 7).

Kuva 4. Märan ja kuivan liminaaltilaa vartioi sitkas kasvillisuus.

Kuva 5. Katson vedestä käsin oranssia rakennusta ja mietin maustesahramin kilohintaa. Laivan ruumassa se on ollut kustannustehokasta rahtitavaraa.

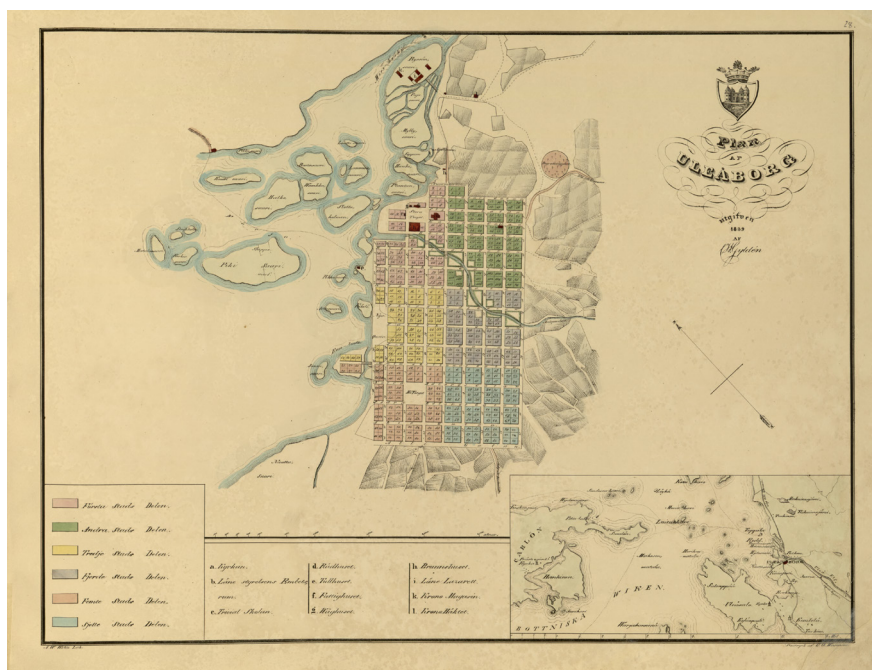
Kuva 6. Flaneeraukseen kuuluu aistimuksille – kuten kahvin mauille – altis avoimuus. Kuinkahan monta kupillista kahvia Pikisaarella on nautittu aikojen saatossa?

Kuva 7. Olin hetken aikaa Gizan pyramideilla, sitten jo Linnunradan huippunopeuksissa.

Saari on (kuten ehkä arvata saattaa) saanut nimensä mustasta mönjästä jota syntyy, kun tervaa keitetään valtavassa kattilassa. Pikiruukki rakennettiin saarelle viimeistään 1640-luvulle tultaessa. Tuli laivanveistämöitä. Gyldénin piirtämässä kartassa (kartta 2) vuodelta 1839 Pikisaaren molemmille rannoille – sekä meren että Toppilansalmen puolelle – on merkitty laivavarveja, joilla 1800-luvulla oli toinenkin nimi: laiwalo (J. F. G-n, 1854). Korkeasaarella oli lava eli ”petu” laivojen rakentamista ja veteen lykkäämistä varten (Oulun ilmoituslehti 12.10.1900). Meinanderin kartassa vuodelta 1802 saaren itäpäässä on myös ”tull”; 1700-luvun puolivälissä meritulli siirrettiin saarelle.

1800-luvulla saarella toimivan teollisuuden kirjavuus runsastui: tuli viinanpolttimo, emalitehdas, konepaja sekä höyrysaha Korkeasaareen, ja vuonna 1877 värjärimestari Lindgren perusti saarelle kankaiden värjäämön ja kehräämön (Hytinen 2021: 9). Vuonna 1889 rakennettu punatiilinen värjäämörakennus, Vanha villatehdas, on nykyään taiteilijoiden ja kulttuuriväen työtilana. Meinanderin vuoden 1802 karttaan

Kartta 2: Maanmittauksen ja metsänhoidon yllällituksen ylitirehtöörin Claes Wilhelm Gyldénin piirtämä kartta vuodelta 1839. Vielä tuolloinkin saarten väleissä virtasi vesi: voi millaisia reittejä silloin olisi voinut haahuilla! (Kartan pysyvä osoite: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201002031246>).

Vanhan villatehtaan paikalle on merkitty laivavarvi. Samoin maanmittari Johan Henrik Wallenborgin laatimassa, vuodelta 1813. Nymannin kartassa vuodelta 1804 laivavarveja on merkitty kaikkialle, ne ovat kuin kivikautisen nuolenkärjen nyrhimisjälkiä, suurimmalla saarella niitä on yhdeksän. Kartoissa saarta halkoo katu, jota käytettiin myös köydenpunontasuorana, köysipaanaana.

Löydän salamyhkäisen putaan, jonka rantaan on vedetty useita veneitä (kuva 8). Pinnan ylle kumartuneet puut ja pensaat saavat aikaan amazonimaisen tunnelman: lauta lipuu viidakossa, mangrovemetsässä. En ihmettelisi ollenkaan, jos pöpeliköstä kuuluisi papukaijan räähkäisy, tai jos kaimaani tai alligaattori haluaisi haukata kellukkeestani koepalasi. Seuraan rantaa, pohjaan on laskeutunut kaljatölkki (kuva 9), ja yhtäkkiä lautani vierusta on sakeanaan valkoisia kukkia, joilla on kirkkaankeltainen, päärynämäinen mesikuoppa. Luulen kasvia uistinvitaksi, mutta kun annan puhelimeni linssin toimia biologina, se uskottelee minun olevan keskellä kelluskeiholehtiniittyä (kuva 10).

Kuva 8. Pikisaaren viidakko.

Kuva 9. Ulkomaalaiset alkoholijuomat ovat kelvanneet oululaisille niin kauan kuin niitä on joku tänne tuonut.

Kuva 10. En olekaan ainut, joka näillä vesillä tänään kelluu.

Pohjassa on tiiliä, yksi on jäänyt kiven päälle ja jos haluaisin, voisin poimia sen mukaani (kuva 11). Tiiliä on sen verran, että taloa niistä ei saisi aikaan, mutta luultavasti ne riittäisivät leivinuunin muuramiseen. Rantaa hallitsevat betonikuutiot muistuttavat Korkeasaaren sahasta ja tapulitarhoista. Ennen niidenkin paikalla oli laivaveistämö. Betonimöhkäleiden rinnalla on uudempia rakennelmia, Pikisen polun taideteoksia. Molemmat ovat ihmisen ideoimia, maiseman maamerkkejä, aherrus, aikataulut ja sahanpuru ovat vaihtuneet luovuuden, ja ehkä myös vaihtoehtoisen produktiivisuuden symboleiksi. Toinen on vaatinut ympärilleen useita ihmisiä, toinen vain yhden.

Kuva 11. Tiiliskivi kivellä.

Ajaudun lähelle rantaa, nyt se päästää minut lähelleen (kuva 12). Ko-
keilen, ja jalkani uppoaa taikinamaiseen hienoon sedimenttiin. Pinnan
alla näkyy muotoja, jotka tarkentuvat ohuemmiksi ja paksummiksi lau-
dankappaleiksi (kuva 13). Yksi on muita leveämpi, ja näyttää kuin siinä
olisi veistojälkiä: olisiko se veneen laitalankku?

Kuva 12. Tyypillistä etelä-
rantaa. Rantakukka kukkii.

Kuva 13. Huono kuva
hienosta lankusta.

Päivän kypsyessä laineet käyvät tiheämmiksi ja terävämmiksi. Ne ovat matalan veden aaltoja, kuin taaperoita, jotka täällä Perämeren keh-
dossa riittävästi harjoiteltuaan ovat jonakin päivänä tarpeeksi oppi-
neita ja vahvoja jättämään synnyinvetensä. Ne lähtevät pohjoistuulen
ajamina vellomaan etelään, pujottelevat Merenkurkun ja Selkämeren ja
Saaristomeren halki; Itämeri, Kattegat, Skagerrak; ja päästyään Englan-
nin vaaleiden rantakallioiden ohi, niistä on tullut kypsiä ja aikuisia ja
hurjia. Initiaatiomatkalla niiden väri muuttuu ruskeasta sinisemmäksi
ja kirkkaammaksi.

Länsikärki

Vesi syvenee ja pohja katoaa. Lähestyn saaren länsikärkeä, tuuli yltyy
ja nypyttää veden pintaa. Vartalonikin ymmärtää muutoksen ja aset-
tuu tiiviimmin laudalle. Kämmenet puristavat melaa ja nyt pitää jo
tosissaan puskea, jos mieli eteenpäin. Rantaryteikkö loppuu ja muut-
tuu hoidetuksi alueeksi: vaaleahiekkainen uimaranta ja makkaran-
paistopaikka, niidenkin tilalla on vanhassa kartassa laivavarvi (kuva
14). Näen jo Hartaanselän joutuin virtaavan veden, se juoksee Merikos-
ken voimalaitokselta ihmisen määräämää vauhtia, ja näkyy myös uusia,
röyhkeitä kerrostaloja, joiden parvekelaseista heijastuu vertikaalinen
taivas.

Kuva 14. Kor-
keasaaren silta
ja sen takana
kaarevana uusi
Toppilasta
Toppilansaareen
johtava silta.
Pikisaaren länsi-
päässä on pieni
hiekkaranta
makkaranpais-
topaikkoinen.
Kaksisataa
vuotta sitten
senkin paikalla
oli laivavarvi.

Tsuf. Tsuf. Tsuf.

Jostain saaren uumenista kuuluu, kuinka maila osuu Korkeasaaren tenniskentillä nukkapintaiseen palloon kerta toisensa jälkeen.

Jos kelluisin tässä kesäkuun ensimmäisenä vuonna 1854, hohkaisi Hartaanselän puoleinen suisto mustaa savua uhoavana pätsinä, kuulisin liekkien huminan ja palavan puun ritinän. Engelsmannit ovat Krimin sotansa tuoksinassa tuikanneet tuleen Toppilan Tervahovin ja Pikisaaren pikipolttimon ja Korkeasaaren kolme laivavarvia, Franzenin, Bergbomin ja Riskan, ja Pikisaaren puolella pienempien jähtien rakennuspaikatkin: vaivalla kasvaneet puut, suistoon kuljetetut, käsivarret kipeinä kuoritut ja veistetyt kaaret ja luonnonkäyrät polvet ovat sikin sokin aseteltuina jätkänkynttilöinä. Lieskat rohmuavat kitaansa aitan ja navetan, linnut ovat lentäneet pois ja kissat pötkineet rossipohjien suojaan. Tukala haju kajoaa nenään, kirvelee silmiä, joista miljardeja vuosia vanha vesi valuu suistoa ja merenlahteakin suolaisempina puroina.

Alitan Pikisaaren ja Hietasaaren välisen Korkeasaarensillan. Pääni yläpuolella kävellään, hölkätään, pyöräillään. Joku on käynyt maalaa-
massa sillan alle sinistä, valkoista ja punaista. Mustalla spray-maalil-

Kuva 15. Kuka ja milloin?

la tehtyjä symboleja, joita en osaa tulkita (kuva 15). He ovat merkinneet itsensä tähän paikkaan, johon myös vadelmat ja villiintyneet punaviinimarjat ovat löytäneet (kuva 16). Luen myöhemmin *Vintage Oulu* -facebook-ryhmästä, että saarella kymmeniä vuosia sitten asuneet lapset olivat täällä ennen graffitien tekijöitä, poimimassa vattuja ja viinimarjoja ja mesimarjoja. He söivät lapsensuullaan suolaheinää ja tonkivat maasta kastematoja, joita he myivät urheilu- ja kalastusliikkeisiin, vaihtoivat lieroja karkkirahaan.

Loiva kurvi ja edessäni aukeaa kaksi mahdollista reittiä. Toinen salmi johtaa Merikosken voimalaitokselle, toinen Pikisaaren ja Kuusisaaren väliin. Kuulen ihmisten puhuvan Tuiran puolella. He ovat niin kaukana ja pieniä, etten näe heitä, mutta kuulen kaiken.

Pohjoisranta

Pikisaari oli pikiruukin aikaan naisten saari. ”Poikia useammin pikityöläisten tyttäret jäivät yhteisöön” (Hyttinen 2021: 174). Usein pojat lähtivät merille ja kuka minnekin, mutta äidit ja tyttäret pysyivät saarella ja

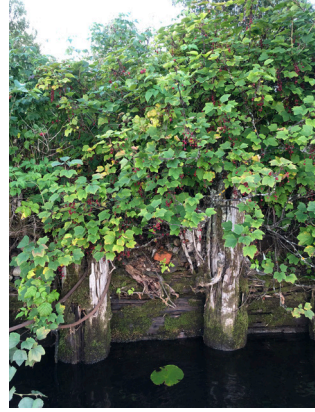
Kuva 16. Kypsien viinimarjojen aika.

siirsivät tietotaitoa eteenpäin. Jos istuisin tässä 1700-luvulla, saattaisin nähdä kuinka Catharina Candelberg (s. 1735) hieraisee esiliinan helmalla silmäkulmaansa. Hänen vuonna 1761 syntyneet poikansa Johan ja Isac soudetaan merimiespuvuissaan Pokkitörmältä Pikisaaren ohi Toppilan satamaan. Molemmat lähtivät merille. Samana vuonna syntyneet veljekset (olivatko he kaksoset?) kuolevat kolmekymppisinä, vuoden sisällä toisistaan.

Pohjoisranta on sykeröinen, hillitön vihreän eri sävyjen temmelyskenttä. On ruohoa ja pensasta, lisää herukoita ja vadelmaryteikköä, ja varmasti jossain niiden juurella vipeltää jotain pientä ja motivoitunutta. Veden alle on asettunut makaamaan lautoja kuin pianon koskettimia (kuva 17). Melkein koko pohjoisrannan pituudelta on puutolppia, kuin oikomishoidotta jääneitä hampaita, tupakan tummentamia torrakkoita. Paalut ja vaakalaudoitukset ovat peräisin jonkinlaisesta laiturista tai maamassoja tukevasta penkkarakenteesta (kuva 18). Varmaa ajoitusta niille ei ole (ks. esim. Herva 2006: 9). Arkeologi Marika Hyttinen (2021: 33) otaksuu niiden olevan peräisin 1900-luvun alusta. Maapenke-reestä pilkottaa lahonnutta puuta, rautavaijereita ja jonkinlaista ladottua kivipengermääkin. Voisi kuvitella, että paalutus on syntynyt siihen pitkällä aikavälillä uudelleen ja uudelleen. Todennäköisesti rakennetta on hyödynnetty, kun saaren ja Toppilan sataman välillä kulkevia aluksia on lastattu ja purettu (Kuvat 18, 19, 20 ja 21).

Kuva 17. Eräänä päivänä näitä ei enää tarvittu.

Kuvat 18, 19, 20, ja 21. Flaneerausta parhaimmillaan: pölkyt kiehtoivat minua niin, että menetin hetkeksi ajan- ja paikantajun.

Olen tuijottanut pölkytystä niin etten ole huomannut taivaan muuttumista mustelmaiseksi. Tuuli navakoituu ja jossakin jyrisee (kuva 22).

Taivaan muristessa on helppo ajatella, että maisemalla on psyyke niin kuin ihmiselläkin. Siihenkin vaikuttavat perintötekijät, sekä fyysinen ja sosiaalinen ympäristö, luonnonilmiöt: maisema ukkosen nous- tessa on luonnoltaan toisenlainen kuin se oli kaksi tuntia sitten. Ympä- ristö on vuorovaikutuksessa ja muuttuu alati, ja tämä on erityisen totta Perämeren matalilla rantavyöhykkeillä. Tämän liminaalitilan psyyke on kuin keskenkasvuisella lapsella. Upouutta maata konttaa vetisen vil- tin alta, vesikasvien sijaan heinät ja puut tunkevat juurensa sen sisään ja etsivät siitä turvaa: vedessä kasveja kannattelee vesi, maalla oikein mikään ei pysy pystyssä itsestään. Loivapohjaisessa Perämeressä jää- massojen painama maaperä eheytyy metrin sadassa vuodessa.

Tietämättäni olen kuin olenkin haahuillut itseni perille sinne, min- ne toivoinikin pääseväni, vaikka en edes tiennyt sen olemassaolosta. Pieni suloinen notkelma, jonka kirkkaassa rantavedessä on vaaleaa ja pyöreää, kuin vaahtokarkkeja (kuvat 23 ja 24). Ja niitä on rannallakin,

Kuva 22. Yhtäkkiä taivas tummeni ja joutilaisuuskin muutti luonnettaan.

Kuvat 23 ja 24. Sisältövaroitusta! Päältä valkoiset ja sisältä toffeemaiset painolastikivet voivat aiheuttaa addiktioita!

aivan hiljaa ja liikkumatta. Karkean kalkkikuoren sisällä on mustaa ja ruskeaa, toffeemaista limsiötä. Ne ovat hullunkurisen muotoisia linnunmunia, joissa oli kovaksi keitetty ydin. Ne ovat piikiveä, saapuneet laivojen paarlastissa. Merien kulkureita, nomadeja, lastattu laivaan ja laivasta satamaan, ja uudelleen laivaan ja taas johonkin uuteen satamaan. Lopulta ne ovat arkistoituneet vaaleina muistijälkinä Pikisaaren pieneen notkelmaan. Kalkkisen kuoren sisään on tallentunut ihmisen liike, halu, unelmia, välttämättömyyksiä, kaupankäyntiä, huvittelua, juopottelua, merisairautta, kaipausta, Pikisaaren naisia ja synnytyspoltoja, raakuuksia ja julmuutta, mielenvikaisuutta ja maapallon geologista aikaa. Minä palautan niistä yhden kulkuriksi: asetan painolastiksi laudalleni, pitämään sen vakaana.

Uusi jyrähdys ja salaman välähdys saavat minut haahuilemaan nopeammin. Ajelehtimisen sijaan melon vastavirtaan. Pohjassa on kiviä, lankkuja lautoja (kuva 25) ja niiden päällä veteen horjahtaneiden puiden runkoja. Ohitan paikan, jossa joskus oli pikiruukin kattila (kuva 26). Sen mustaa mehua on vieläkin maaperässä tummina, paahteisen tuoksuisina laattoina. Pikisilta tulee vastaan yllätyksenä: olin unohtanut, että maailmassa on vielä muitakin ihmisiä.

Kuva 25. Saarta ympäröivät joka puolelta vedenalaiset lankunpätäkät; merihevosten ja -lehmien laitumia?

Kuva 26. Tässä rannalla tuprusi pikiruukin savu, terva haisi ihanasti ja kattilassa mönjä paksuuntui.

Itäranta

Ohitan tullihuoneen, jota ei ole ollut olemassa enää pitkään aikaan. Ohitan itäkärjen, ja pienet, nykyttävät aallot lumpsautelevat laudalleni. Takapuoleni on märkä ja menopelini rimpuilee, mutta painolastikivi ei hievahdakaan. Hakeudun rannemmaksi, ja hetkessä on taas tyyntä. Osmankäämien valtaama liminaali on kivikkoinen ja jollain lailla hylkivä, vaikka maanpäällinen maisema onkin kaunis: vanhat idylliset puurakennukset muistuttavat kiiltokuvien estetiikkaa. Kolme vaaksan mitaista kalaa pintoo (kuva 27).

Olen flaneerannut jonnekin, joka saa minun näkemään outoja: yhtäkkiä suoraan edessä on valkoisten purjeiden armada (kuva 28).

Kauppalaivasto tuomassa Cadizin suolaa ja idän silkkiä, viemässä tervaa kolonialisaation maksimoimiseen.

Isoa vihaa, kauhua ja kuolemaa.

Krimin sotaratsuja, hopeateetä ja appelsiinimarmeladia paahtoleivälle.

Niin kauaksi en ole haahuillut, ettenkö tajuaisi pian mistä on kysymys: nehän ovat Sokeri-Jussin pation päivänvarjoja.

Kuva 27. Osmankäämit. Lap-
sena käytin kukintoja mikrofo-
neina.

Kuva 28. Näkymä, joka
hetkellisesti sekoitti pasmat.

Vuodenaika on nyt väärä. Jos olisi talvi ja vuosi 1881, voisin liittyä paikalliseen luisteluklubiin, maksaa jäsenmaksun, joka on naisilta neljän markkaa, herroilta viisi, lapsilta kolme ja perheiltä kaksitoista. Viiri on nostettu merkiksi siitä, että jäärata on auki. Nyörittäisin kenkiini takorautaterät. Jääpaana Oulun kauppatorin kyljessä olevalta Kiikelinsaa-relta Pikisaareen on aurattu ensimmäisen kerran edellistalvena. Baanamestari Kokko on entinen maailmanmeriä seilannut perämies (Leinonen 1980: 15). Nyt hän seisoo lapioineen meren sijaan murtovetisessä suistossa, jonka pinta on sulkeutunut, tasainen ja kova, ja joka paukuttaa kuin raippa helmipakkasilla.

Kuutamoiltoina jäärata on romanttinen ja suosittu flirttipaikka. Pimeän laskeuduttua se valaistaan palavin tervatynnyrein, soihduin ja värilyhdyin; radan molemmille sivuille on pystytetty väliaikaiset kuusi-aidat tuulensuojaksi ja estämään lumen pöllyäminen jääbaanalle (Wipunen 1880; Leinonen 1980: 15). Joinakin iltoina on myös musiikkia. Orkesteria varten jäälle on rakennettu esiintymislava. Jääjuhlien aikaan ammutaan ilotulitteita, ne nousevat vinkuen taivaan pimeyteen. Luis-tinradan paviljongissa on aikuisille lämmintä punssia, teetä ja glögiä, lapsille mehua. Hanna Saarelan konditoriasta on herkuja, joista tulee mieleen kohvajää ja keväinen nuoska: marenki- ja manteliseleivonnaisia (Leinonen 1980: 19). Piruetit, ihastumiset tai torvisoitto eivät ero- tu aaltojen joukosta, mutta ne ovat kuitenkin läsnä, heijastuksena tässä kaupungissa, sen ihmisissä ja tarinoissa.

Yksi kaloista näykkii pintaa aivan vierelläni. Se helistää eviään pohjaan vajonneiden muovipussien ja valmissalaattirasioiden yläpuolella.

Kuva 29. Kaupungista Pikisaareen kulkeva silta.

Kun tavoittelen niitä melani kärjellä, ne pöllähtävät ilmaan ennen kuin karkaavat kuperkeikoilla syvään ja pimeään. Meillä on paha mieli.

Loittonen rannasta ja kauhon yltyvään vastatuuleen. Laudan kärki myrskää aaltoja vasten. Alitan kaupunkiin johtavan sillan ja vältän niukin naukin pinnan alla vaanivan kiven (kuva 29). Matkaa ei ole enää pitkästi sinne, mistä lähdin liikkeelle. Näen ensimmäistä kertaa elämässäni vanhan uimahuoneen vedestä käsin (kuva 30). Hilpeän keissäisessä, pitsiotsaisessa rakennuksessa on muumimaisen seikkailun tuntu. Jos olisi mahdollisuus ja jos olisi halu, voisin kääntää pienen alukseni kokan 90 astetta paapuurin puolelle ja flaneerata kohti merta. Voisin ajelehtia, kunnes ruskeat aallot muuttuvat sinisiksi, kunnes pohja katoaa tavoittamattomiin ja ympärilläni on vain alati muuttuva horisontti.

Mutta tänään olen Catharina Candelberg. Minä olen niitä, jotka jäävät.

P. S. Piirsin ympäriajelehtimisen aikana muistikarttaa, jonka väritin myöhemmin. Tällaisena minä saaren näin (kartta 3).

Kuva 30. Rommakonselän rannalla oleva uimahuone. Uimamajanakin tunnettu, muumiseikkailulta haiskahtava rannan somistus on tiettävästi rakennettu 1880-luvun lopussa, ja sitä on vuosikymmenten aikana korjattu. Sen alaosassa on uimakoppi ja yläkerrassa huvimaja. Aikoinaan huvimajan molemmin puolin istutettiin vaahtera. Ja vaahteroita siinä on vieläkin.

Katariina Vuori on arkeologian väitöskirjatutkija Oulun yliopistossa.

50

Bibliografia

- Baker, N. 2021. Paddling into the urban past. *Context* 170 (December 2021). <https://ihbconline.co.uk/context/170/24/index.html> (Luettu 10.9.2025)
- Boutin, A. 2012. Rethinking the Flâneur: Flânerie and the Senses. *Dix-Neuf* 16(2): 124–132. <https://doi.org/10.1179/dix.2012.16.2.01>
- Hautio, M. 2025. Flaneeraus. M. Hautio & A. Lindholm (toim.) *Heittäydy–irrottele–yläläty. Tutkimuksellisen kehittämistyön menetelmät*: 19–23. Helsinki: Professional Publishing Finland Oy.
- Herva, V.-P. 2006. OULU PIKISAARI. Historiallisen ajan kaivaustutkimus 15.–26.5.2006. Kaivausraportti. <https://www.kyppe.fi/to.aspx?id=129.144240>
- Hyttinen, M. 2021. *Ajan multaamat muistot: historiallisen arkeologian tutkimus Oulun Pikisaaren pikiruukista, ruukkiyhteisöstä ja maailmankuvasta 1640-luvulta 1890-luvulle*. Rovaniemi: Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys.
- J. F. G-n 1854. Kotimaalta. *Oulun Wiikko-Sanomia* 19.4.1856. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/411263?term=Laiwawarwi&page=3>
- Krogius, P. 2021. *Vesipeilin vuosisadat. Selvitys Oulujoen suiston historiasta ja arvoista. Oulun yhdyskunta ja ympäristöpalvelut*. <https://www.ouka.fi/sites/default/files/attachments/Vesipeilin%20vuosisadat%202021.pdf> (Luettu 5.2.2026)
- Leinonen, K. 1980. *Oulun Luistinseura 1880–1980*. Kuusamo: Oulun Luistinseura ry.
- Oulun ilmoituslehti* 1900. Lahja Oulun museolle. *Oulun ilmoituslehti* 12.10.1900.
- Pétursdóttir, Þ. & Olsen, B. 2018. Theory adrift: The matter of archaeological theorizing. *Journal of Social Archaeology* 18(1): 97–117. <https://doi.org/10.1177/1469605317737426>
- Wipunen 1880. Kirje Oulusta. *Pohjois-Suomi* 23.10.1880.